

כשרות מוצרי קוסמטיקה

הרב יצחק דביר

בימי קדם לשם רפואה וטיפוח הגוף נעשה שימוש בחומרים טבעיים, כגון: חלב או הפרשות שונות של בעלי חיים, צמחים שונים וכדומה. בעידן המודרני, עם התפתחותו של המחקר הרפואי ותחום הנדסת התרופות, ישנו ארסנל של אלפי חומרי עזר, שלכל אחד מהם פעולה ידועה ומוגדרת, ומתוכם נבחרים החומרים המתאימים והמינון המדויק הנדרש למטרה המבוקשת, ולמרקם המיוחד שבו מעוניינים להשתמש.

רבים מן החומרים הללו מורכבים מחומרים שאינם כשרים, כגון: תוצרי שומן בעלי חיים, צבעי מאכל ממיצוי של חרקים שונים, תוצרי יין גוים, ג'לטין, וכדומה. תוצרים אלו אינם מופיעים על האריזה בשמם, ומשום כך ישנו קושי לזהות אלו מהתכשירים הללו כשרים ובאלו ישנן בעיות שונות. עלינו לדון בסוגי התכשירים השונים, אלו זקוקים לכשרות, ובאלו מותר להשתמש גם ללא כשרות.

כהערה יש לציין כי לא כל כשרות על גבי המוצר מהווה עדות על כך שכל חומרי הגלם שבו כשרים, משום שיש גופי כשרות המאשרים את המוצר על סמך הדעות הסוברות (שיובאו להלן) שמוצרי קוסמטיקה אינם טעונים כשרות. משום כך על הסוברים שישנו צורך להשתמש דווקא במוצר כשר – לרכוש מוצר בעל הכשר מהימן ברמה מהודרת.

משחות, בשמים ותכשירים לשימוש חיצוני

הצורך בכשרות למוצרים שמורחים על גבי הגוף נובע מדין מיוחד שנקרא 'סיכה כשתיה'¹, כלומר: מריחת מוצר על גבי הגוף נחשבת מבחינה הלכתית כשתייתו, וממילא מחייבת אותו בכשרות.

הפוסקים נחלקו מהו היקפו של דין סיכה כשתיה: לדעת רבינו תם – דין זה נאמר דווקא לגבי שמן, אולם מריחת מוצרים אחרים על גבי הגוף אינה נחשבת כשתייתם². מאידך יש

1. עיין גמרא נדה כו.

2. דבריו הובאו בתוספות ובפרשנים השונים למסכת נדה שם. ובשו"ת הרשב"א סימן ס כתב שלדעתו האיסור רק בשמן משום שדרכו בסיכה. לפי הסברו יתכן שגם רבינו תם יאסור מוצרי קוסמטיקה המיועדים לכך.

מן הראשונים שהבינו שדין זה נכון לכל סוגי המוצרים, וכל מוצר שמורחים על הגוף טעון כשרות³.

רבים מהפוסקים כתבו שלמעשה נהגו להקל ולסוך ולרחוץ גם במוצרים שאינם כשרים⁴. לדעת הט"ז (יו"ד קיז, ד) יש להקל בכך רק במקום צער, אך לא לצורך תענוג וטיפוח, וכן פסק גם הגר"א (או"ח שכו, ו). והמשנה ברורה (ביאור הלכה שם) כתב: "מנהג העולם לרחוץ בבורית שלנו הנעשים מחלב ורק איזה מדקדקים זהירין בזה. **ואם מצוי להשיג בורית שנעשים שלא מחלב בודאי נכון לחוש לדעת המחמירין בזה**".

למעשה אם כן – רצוי מאוד לרכוש מוצרים אלו בעלי הכשר כאשר ישנה אפשרות לכך. אולם יש מן האחרונים שכתבו שבימינו רוב התכשירים הללו עוברים תהליכים כימיים ונפסלים מאכילה, ומשום כך לדעתם אין כלל צורך לחפש כאלו בעלי כשרות⁵. כך הורו הגרש"ז אויערבך (מאור השבת ח"ב סימן ל אות ו⁶), הגרב"צ אבא שאול (אור לציון ח"ג פרק ח הערה ו), הגר"ע יוסף (יחווה דעת ח"ד סימן מג), והגר"מ אליהו (בשו"ת מאמר מרדכי ח"ד סימן פד).

משחת שיניים

לפני כמאה שנים התקבלה משחת השיניים כמוצר חובה בכל בית. במהלך השנים היא עברה גלגולים רבים, במהלכם נוסו תערובות של חומרים שונים במשחת השיניים, כאשר חלקם נפסלו לשימוש מחמת טעמם או מחמת השפעתם הבריאותית.

במרקם המקובל בימינו מעורבים חומרים שונים שיתכן שאינם כשרים, בין הבולטים שביניהם אפשר למנות את הגליצרין, מונו גליצריד, ומגנזיום סטיארט המיוצרים בחלקם משומן בעלי חיים שאינם כשרים⁷. תוספות של קאלציום (סידן) המופק מעצמות בעלי

3. במרדכי (שבת רמז שלט), ספר התרומה (הלכות שבת רלח), ובארחות חיים (הלכות שבת, שמא) כתבו שרק לשם צער התירו, והביא דבריהם הבית יוסף ביו"ד סימן קיז.

4. כך מעיד גם הארחות חיים עצמו, וכן כתב הלבוש יו"ד קיז, והרמ"א או"ח שכו י.

5. חילוק זה עשו הפר"ח (יו"ד קיז, ד), ערוך השולחן (שם כט) וכף החיים (או"ח שכו ס"ק מה). אך עיין בשבט הלוי (ח"ב סימן מח) שהוכיח שגם בזמן הראשונים שאסרו את הרחצה בבורית שאינה כשרה - היתה הבורית פגומה, ועל אף זאת אסרו לכתחילה. וגם משו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג, סב) משמע שהתיר דווקא שימוש שאינו של תענוג.

יש להעיר שישנם תכשירים פשוטים יותר, שאינם נפגמים בתהליך הכנתם. לדוגמא: בשמים על בסיס אלכוהול בתוספת טעם, ובהם למהדרין יש לחפש מוצר בכשרות, כדברי המשנה ברורה.

6. ובשו"ת מנחת שלמה א, סב כתב זאת בלשון 'אפשר'.

7. גם גליצרין המופק מן הצומח עלול לא להיות כשר, מחמת כשרות הכלים שבהם הוא מיוצר, או כאשר הוא מאודה במערכת לקיטור חוזר כאשר בעבר או במקביל שימש לקיטור למוצרים שאינם

חיים ומשריון סרטנים, תערובת של אלכוהול המופק מיין של גוים, וכן תמציות טעם וצבע המופקות לעיתים מחרקים, בעלי חיים שאינם כשרים, או מיין של גוים.

ככדי להתיר את השימוש במשחת שיניים, על אף תערובות האיסור שהיא עלולה להכיל, יש לדון בכמה סברות היתר:

א. יש הטוענים שהחומרים שאינם כשרים הם פגומים למאכל, ומשום כך הם אינם אוסרים את התערובת⁸. טענה זו אינה מבוססת דיה, משום שחלק מן החומרים המעורבים אינם פגומים כלל. לדוגמא: הגליצרין מופק בתהליך של איזוי, ואינו נפגם במהלך התהליך, לפעמים אף מטרת עירובו במוצר היא לתוספת מתיקות. כמו כן החברות מקפידות שמשחת השיניים תהיה בעלת טעם טוב ונעימה לשימוש.

ב. יש הסוברים שיש לצרף להקל את העובדה שדבר שנאכל 'שלא כדרך הנאתו' אסור רק מדרבנן⁹. בכך יש להסתפק – האם שימוש מקובל כל כך נחשב לשימוש 'שלא כדרך הנאתו'?

ג. יש שנטו להתיר את השימוש במשחת שיניים בלא הכשר משום שהוא אינו בולע אותה, ולדעת פוסקים רבים אין איסור 'לטעום' דבר שאיסורו מדרבנן בלבד¹⁰. על היתר זה יש לפקפק למעשה שכן חלק מן האיסורים המעורבים אסורים מן התורה ואף אינם בטלים בשישים (יש שכתבו שאיסורם מדרבנן משום שהם פגומים או שאין זו דרך הנאתו, אך כאמור הדבר אינו מוכרח). בנוסף, לעיתים קורה שבולעים מעט מן המשחה (הדבר מצוי בעיקר אצל ילדים), ואין זו 'טעימה' אלא בליעה ממש¹¹. (החברות אף מודעות לכך ומפחיתות את כמות הפלואוריד במשחת השיניים לילדים כדי למנוע נזק).

למעשה: לדעת הרב אביגדור נבנצאל (תשובות אביגדור הלוי או"ח עמ' שמ) והגר"מ אליהו (קול צופיך, מצורע ה'תש"ס) ישנה חובה להשתמש במשחת שיניים בעלת הכשר בלבד, וכך כתבו גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ט, קנד), שו"ת פאת שדך (א, פד). ובספר מגילת ספר (צח אות ב).

כשרים. כמו כן, ישנו גליצרין המופק משמן מאכל 'ביו דיזל' הממוחזר משימוש במפעלים ובמסעדות שאינן כשרות.

8. על פי שו"ע יו"ד קג, א.

9. עיין בשו"ת כתב סופר או"ח קיא שסיכם את הדעות בענין.

10. ראה פתחי תשובה יו"ד צח, א.

11. ראה נודע ביהודה יו"ד תנינא סימן יב שכתב שלא התירו טעימה כאשר בולע מעט.

לדעת הגר"ע יוסף (מעין אומר ב, כה) רצוי מאוד להשתמש במשחת שינים בעלת הכשר, אך אין זו חובה גמורה. וכך גם סבר הרב אפרים גרינבלט (שו"ת רבבות אפרים א, יד), והרב אשר וייס (מנחת אשר ח"ג, ט).

ולדעת הגרצ"פ פרנק (הר צבי יו"ד צה) אין כל צורך בהכשר על משחת השיניים. כדבריו כתבו הגר"מ פיינשטין (הובא בשמו ברבבות אפרים ח"ב, י), הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון ח"ג ח), הגר"ד ליאור (דבר חברון או"ח עמ' 250), והרב ניסים קרליץ (חוט שני פסח, תמח, ג)¹².

כאמור, יש גופי כשרות שכשרותם על המוצר אינה מעידה על כך שכל חומרי הגלם כשרים, והם מאשרים את המוצר על סמך הדעות הסוברות שמשחת שינים אינה טעונה כשרות. משחת שינים שכל רכיביה כשרים יש בכשרות בד"צ עדה החרדית, על גבי המותגים: אורביטול סנו, כצת, פרויטבע, דגיל, והנקל סוד. יודגש שמוצרים אלו כשרים כאשר מופיעה עליהם חותמת כשרות בלבד.

מי פה

רוב החומרים הבעייתיים במשחות שיניים אינם מעורבים במי פה, ובהם ישנן שלש בעיות מרכזיות: א. פעמים רבות מי הפה מבוססים על אלכוהול באחוזים גבוהים. האלכוהול עלול להיות מופק מענבים, ולהיות אסור כ"יין נסך". ב. לשם חיזוק השיניים מוסיפים למי הפה קאלציום (סידן) שעלול להיות מופק מעצמות בעלי חיים ומשריון סרטנים. ג. כדי לעדן את טעמם מוסיפים למי הפה תמציות טעם המופקות לעיתים מחרקים, בעלי חיים שאינם כשרים, או יין של גויים.

דינם של מי הפה דומה לדינם של משחות שיניים, ולכן הפוסקים המחייבים כשרות במשחת שיניים, או סוברים שרצוי מאוד להשתמש דווקא במשחה כשרה – יורו כך גם לענין מי פה. ואלו המתירים להשתמש במשחת שינים בלא כשרות, יתירו גם להשתמש במי פה ללא כשרות.

חוט דנטלי

לעומת משחת שיניים - חוט דנטלי הוא חסר טעם, ואין בו צורך בכשרות, גם כאשר הוא מצופה בשעווה.

12. יש להעיר שבשנים האחרונות עברו משחות השיניים מהפך בנעימות טעמם לחיך, ולא ברור שכל האחרונים שהתירו ביניהם יתירו גם כיום.

בשנים האחרונות על מנת לשפר את חוויית המשתמש, משווקים חוטים דנטליים מצופים בחומרי טעם, חומרים אלו לעיתים אינם כשרים, ובניגוד למקובל – אינם נפגמים בהכרח במהלך הייצור. משום כך על חוטים אלו ישנו צורך בהכשר.

נכון לעת כתיבת שורות אלו, בחוט דנטלי המצופה בטעם מנטה בלבד אין צורך בכשרות, משום שלנתינת הטעם משתמשים בשמן מנטה שבו אין כל בעיה כשרותית.

שפתונים

השפתונים מבוססים על שעווה שברובה כשרה, אך מעורבים בה כמה חומרים מרכזיים: המרכיב השומני שבשפתון הוא הלנולין, המופק מבלוטות של בעלי חיים צמריים (חלקם אינם כשרים), גליצרול המופק משומן של בעלי חיים, ואולאיל - אלכוהול המופק לעיתים מענבים, ועלול להיות אסור כ"יין נסך". בשפתונים בעלי צבע אדום או ורוד תתכן בעיה נוספת, משום שהצבע האדום מופק לעיתים מחרק בשם קוצ'ינל שכמובן אינו כשר.

שפתון קל יותר ממשחת שיניים, משום שאין מכניסים אותו לפה ממש, אלא רק מורחים על השפתיים. אך הוא חמור ממנה בשתי נקודות: א. כמעט בלתי נמנע שחלק מן השפתון ידבק למאכלים ויבלע עמם, ואם כן אין מדובר רק בטעימה אלא בבליעה. ב. רוב השפתונים כיום מעודנים בטעם טוב, וקשה לומר שהם 'פגומים'¹³.

מחמת הטעמים הללו כתב הגר"מ אליהו (הלכות חגים ג, יב) ששפתון חייב כשרות¹⁴.

הרב יעקב אריאל הורה שגם אם לא נחשוש לכך שהשפתון שעלול להבלע, לכל הפחות יש להשתדל לרכוש שפתון כשר, משום ש'סיכה כשתיה'¹⁵.

יש להעיר שבואזלין טהור אין כל חשש של תערובות אסורות, ומותר להשתמש בו גם ללא כשרות.

13. אך עיין באור לציון שם שכתב ששפתון נחשב פגום ואינו צריך הכשר, וצ"ע.

14. וכך כתב גם בספר הכשרות פרק כא סעיף נא.

15. כפי שראינו לעיל כך הורה המשנ"ב, וכאן לא שייך ההיתר של דבר פגום.